

Romen Diplomatların Gözüyle Atatürk'ün Türkiye'si (1923-1933)

Ömer Metin*

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, Türkiye'de Mustafa Kemal Paşa önderliğinde gerçekleştirilen yenileşme hareketleri, Türkiye'deki diğer yabancı temsilcilikler gibi Romanya delegasyonunca da yakından takip edilmiştir. Romanya'nın İstanbul Konsolosluğu ve Ankara Elçiliği, Türkiye'deki değişim hareketini detaylı raporlar halinde Bükreş'e aktarmışlardır. Bu bağlamda Türkiye'den ilk rapor 1925 yılında Romen hükûmetine sunulmuştur. Romanya'nın İstanbul Konsolosu Georges Filality'nin, 11 Ocak 1925 tarihinde Bükreş'e ilettiği rapor, İstanbul'un kültürel yaşamı hakkında bir istatistik içermektedir. Buna göre genç Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti Ankara olmasına rağmen İstanbul, hâlâ Türklerinin kültürel başkenti olmaya devam etmekteydi. İstanbul Konsolosluğu bu raporunda, özellikle cumhuriyetin ilk yıllarında İstanbul üzerinden Türk eğitim sisteminin bir fotoğrafını çekmeye çalışmıştır. İlköğretimden üniversiteye kadar İstanbul'daki okulların 1925 yılı itibariyle durumunu hakkında şu bilgileri vermiştir:

Devlet üniversitelerinde; edebiyat, hukuk, fen, ilahiyat, tıp, mülkiye fakültelerinin bulunduğunu, normal liselerin yanında sanat, ticaret, ziraat, denizcilik, veterinerlik ve askeri liselerinin de olduğunu ifade ederek rapora başlamıştır. Bu liselerden 7 tanesinin öğrenciler için yatılı yurda sahip olduğu da belirtilmiştir. İlk ve ortaokulların sayısı ise 239 olarak belirtilmiş ve bir adet de sağır-dilsizler için bir ilköğretim okulunun varlığına dikkat çekilmiştir. Romen diplomat, 1925 yılı itibariyle İstanbul'da ortaöğretimde 30.000'den biraz fazla öğrenci ve 1061 öğretmenin mevcut olduğunu belirttikten sonra İstanbul'da Türklerin nüfusunun 647.569 ve okul çağında 77.721 çocuk olduğunu işaret ederek, mevcut okulların yetersiz kaldığına vurgu yapmıştır. Bu öğrenci topluluğu için 50 kişilik sınıflardan oluşan 1555 dersliğe ihtiyaç duyulduğunu da sözlerine eklemiştir. Devlet okullarının dışında 4 yatılı özel lise, 3 kolej ve 30 özel ilkokulun 2500-3000 öğrencisinin bulunduğu aktarılmıştır. Devlet ve özel okullardaki öğrenci sayılarının ise toplamda 45.000 olduğu ifade edilmiştir. İstanbul'da gayrimüslimlerin de çok

* Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bolu/ TÜRKİYE, metin_o@ibu.edu.tr ORCID: 0000-0003-1307-321X

sayıda okulunun bulunduğuna dikkat çeken Romen diplomat Filality, bunların başında 70 okul ile Rumların geldiğine vurgu yapmıştır. Bundan başka Fransızların 31, İngilizlerin 3, Amerikalıların 8, Ermenilerin 38, İtalyanların 18, Yahudilerin 17, Bulgarların 3, Alman, Avusturya ve Gürcülerin birer ve Katolik-Ermenilerin 9 olmak üzere toplam 191 yabancı okulunun olduğunu aktarmıştır.¹

8 Eylül 1925 tarih ve 1566 no.lu diğer bir raporda Türkiye’de tekke ve zaviyelerin kapatılması hakkında kapsamlı bilgiler verilmiştir. Romanya’nın İstanbul delegasyonuna göre, tekke ve zaviyelerin kapatılmasında Şeyh Sait İsyanın büyük bir etkisi olmuştur. Bu ayaklanma sırasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da bulunan tekkelerin, isyanı teşvik edici tavırlar sergilediğine dikkat çeken Romen diplomat, isyanın bastırılmasıyla birlikte Atatürk Türkiye’sinin Tekke ve Zaviyeleri ortadan kaldırdığını belirtmiştir.

Romen konsolos, Şeyh Sait ve müritlerinin bölgedeki insanların dinî duygularını kullanarak büyük bir ayaklanma başlattığını ve Türk hükûmetinin bu tür hareketlerin bir daha ortaya çıkmaması için tüm ülke genelindeki tekke ve zaviyeleri kapatma kararı aldığına vurgu yapmıştır. Ayrıca Türk hükûmetinin bu kararına rağmen, ülke genelinde gözle görülür bir protesto yaşanmadığı ve merkezi Ankara hükûmetinin böyle bir protestoya izin vermeyecek yeterli güce ve yaptırma sahip olduğuna da raporunda yer vermiştir.

Bundan başka, askerler dışındaki diğer tüm devlet çalışanlarının üniforma giymeleri ve kendilerine sosyal hayatta üstünlük sağlayan unvanları kullanmaları kanunla yasaklanmıştır. Romen diplomata göre bundaki amaç, Türkiye’nin tüm kurumları ve vatandaşları ile birlikte modern ülkelerde olduğu gibi medeni bir yaşam biçimini benimsemeyi hedeflemesiydi.²

Türk Ceza Hukuku’nda yapılan değişiklikler hakkında bilgi veren rapor, 2 Mart 1926 tarihinde Bükreş’in bilgisine sunulmuştur. Raporda 1 Mart günü, devlet başkanının bulunduğu oturumda Türk meclisinin yeni ceza hukukunu oy çokluğu ile kabul ettiği belirtilmiştir. Yasanın geçmesi ile birlikte mecliste konuşma yapan adalet bakanı, bu yasa ile Türk adaletinin, Türk milletinin temel değerlerine uygun bir şekilde kendini yenilediğini ifade ederken, yasaya bazı

1 A.M.A.E., (Romanya Dışişleri Bakanlığı Arşivi) *Fond Turcia*, Vol. 45-Chestiuni Culturele, Romanya’nın İstanbul Konsoloslğunun İstanbul’un kültürel durumu hakkındaki 11.01.1925 tarih ve 50 no.lu raporu.

2 A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, Tekke ve Zaviyelerin kaldırılmasına dair 08.09.1925 tarih ve 1566 No.lu rapor.

noktalarda muhalif olan milletvekilleri de yaptıkları konuşmalarda yasanın bazı kısımlarının değiştirilmesinin uygun olabileceği tavsiyesinde bulunmuşlardır. Raporunda bu milletvekillerin özellikle idam cezasının yerine müebbet hapis gibi diğer olasılıkların uygulanması talebinde buldukları fakat Halk Fırkasının temel görüşlerine sert bir muhalefet sergilemediklerine vurgu yapılmıştır. Raporun sonunda yeni Türk Ceza Hukuku'nun İtalyancadan çevrildiği ve son halinin 592 maddeden oluştuğu belirtilmiştir. Romen diplomat, Türkiye'nin ihtiyaçları göz önüne alınarak hazırlanan ve modern Avrupa hukuku ile benzer olan bu yeni hukuk sisteminin uygulanmasında ilk başlarda sıkıntı yaşanabileceğine dikkat çekmiştir. Bunun başlıca nedeni olarak da Türkiye'de yeterli sayıda avukat ve hukukçu bulunmadığını göstermiş, buna rağmen zaman içerisinde Türkiye'nin denli büyük bir reform yaptığının ülkede anlaşılacağını iddia etmiştir.³

Romen diplomat 8 Mart 1925 tarihli raporunda ise Türk Adalet Bakanı'nın, kendisinin bir önceki raporda dile getirdiği sıkıntının farkına vardığını ifade etmiştir. Türk bakan, sadece İtalyancadan çeviri yapmanın yeterli olmayacağını, İtalya'dan örnek alınan bu kanunun iyice özümsemesi için belli bir sayıda hukukçunun devlet bursuyla İtalya'ya gönderilmesi kararını aldıklarını açıklamıştır. Türkiye'deki mevcut hukukçular eski sisteme göre hukuk eğitimi almışlar ve yeni ceza hukuku sisteminin uygulanmasında iyi niyetlerine rağmen sorunlar ortaya çıkmıştır. Buna göre İtalya'ya gidecek Türk hukukçular, hem İtalyanca derslerine devam edecekler hem de Roma'daki hukuk fakültesinde ceza hukuku üzerine çalışmalar yapacaklardı.

Her yeniliğin ilk başlarda bazı sıkıntıları beraberinde getirdiğine vurgu yapan Romen diplomat, Türk hukukçuların birkaç yıl içinde modern hukuk sisteminin bütün gereklilerini Türk yargı sistemine taşıyarak Türkiye'nin bir alanda daha modern dünyaya adapte olmasına katkı yapacaklarını ifade etmiştir. Türkiye'de yeni bir sistem ve devletin kurulması üzerinden sadece 2 yıl geçmesine rağmen Türklerin övgüyü hak eden bir ilerleme ve modernleşme hareketi başlattığı da raporun sonuna eklenmiştir.⁴

Romanya'nın İstanbul Konsolosluğu, 12 Nisan 1928 tarihinde "Türkiye'nin Eğitim Sistemi ve İlkokul Eksikliği" başlıklı bir rapor hazırlamıştır. Türk hükûmeti, Türk eğitim sistemini geliştirmek ve Anadolu'daki ilk ve ortaokul eksikliğini gidermek için takdire değer bir gayret sarf etmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından

3 A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, 02.03.1926 tarih ve 505 No.lu rapor.

4 A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, 08.03.1926 tarih ve 523 No.lu rapor.

itibaren eğitim-öğretim seferberliği başlatan Türkiye, 1928 yılına gelindiğinde gözle görülür başarı elde etmiş, okuma yazma bilmeyenlerin oranı yıldan yıla azalmaya başlamıştır. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde görev yapan öğretmenler ve onların yöneticileri, kız-erkek çocukların eşit şartlarda ilkokula başlamaları için mücadele etmişlerdir. 1925-1926 eğitim-öğretim yılında ilkokuldaki öğrenci sayısı 354.146'ya yükselirken bu rakam, 1927-1928 yılında ciddi oranda artarak 416.828'e ulaşacaktır. Lisedeki öğrenci sayısı 1925-1926'da 5.271 iken 1928 yılı itibarıyla 7.386'ya ulaşmış, ortaokul öğrencilerinin sayısı ise 4.355'e ulaşmıştır. Romen diplomata göre yeni Türk Devleti, 5 yıl gibi kısa sürede eğitim alanındaki başarısını hızla yukarıya taşımıştır.⁵

Eğitimdeki gelişmelerin dışında, 23 Haziran 1928 tarihli raporda Romanya Konsolosluğu, dinî alanda Türkiye'de yeni gelişmelerin yaşanacağına dikkat çekmiştir. Türkiye'nin hem İslam ülkesi hem de aynı zamanda modern Batı medeniyetinin bir parçası olmak istediğini vurgulayan Romen diplomat, İlahiyat Fakültesi hocalarından oluşan bir komisyon kurulduğunu aktarmıştır. Buna göre, Türk modernleşmesinin, ülkenin İslami din anlayışına ters düşmeyecek şekilde nasıl sürdürülebileceği üzerine çalışmalar başlatılmıştır. Romen diplomat raporunun sonunda yakın zamanda Türkiye'de ciddi değişimler yaşanacağını beklediğini özellikle Romen Dışişleri Bakanlığı'na bildirmiştir.⁶

14 Ağustos 1928 tarih ve 2097 No.lu "Yeni Türk Alfabesinin Kabulü" başlıklı raporda, Türkiye'nin sosyokültürel hayatında çok ciddi değişiklikler meydana getirecek yeni bir inkılap hareketinin başlatıldığı vurgulanmıştır. 1927 yılından itibaren Türk kamuoyunda yeni alfabenin tartışıldığı belirtilen Romanya'nın Ankara Elçiliği; öğretmenler, bilim adamları ve milletvekillerinden oluşan bir komisyonun kurulduğunu ve bu komisyonun Türkçeye uygun bir alfabe, gramer ve sözlük için çalışma başlattığını aktarmıştır. Komisyonun çalışmalarına İstanbul'da devam ettiğine değinen Romanya Elçisi Filality, Türkiye Cumhurbaşkanı Atatürk'ün komisyon çalışmalarının ilk günlerine bizzat katıldığını, Türk bilim adamlarını bu konuda cesaretlendirdiğine dikkat çekmiştir.⁷

Romanya'nın Ankara Elçiliği, 29 Kasım 1929 tarihli ve "Resmî Tatil Gününün Cuma'dan Pazar'a Alınması" başlığı ile gönderdiği başka bir raporda, pazar

5 A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, Türkiye'de devlet okulları başlıklı 12.04.1928 tarih ve 1059 No.lu rapor.

6 A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, 23.06.1928 tarih ve 1646 No.lu rapor.

7 A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, Yeni Türk alfabesinin kabulü hakkında 14.08.1928 tarih ve 1059 No.lu rapor.

gününün tatil olması üzerine Türkiye'de yaşanan gelişmeleri not etmiştir. Buna göre, 1929 yılının son dönemlerinde Türk basını, cuma olan resmî tatil gününün Batı'daki ülkelerde olduğu gibi pazar'a alınması yönünde kamuoyu yoklaması yapmaya başlamıştı. Türkiye'nin önemli siyasetçileri ve sanatçıları ile röportajlar yapılmış ve bunlar gazetelerde yayımlanmıştı. Romen elçiye göre bu yaklaşım, basın ile hükûmetin ortak hareket ettiğini göstermekteydi. Basında çıkan haberlerde Türk halkının bu fikre oldukça yatkın olduğu gözlemlenmekteydi. Bununla birlikte, sayıları önemsenecek kadar fazla olan bir kesim de tatil gününün değişimine sıcak bakmıyordu. Ayrıca rejim muhalifi olan bazı radikaller de hükûmet aleyhinde propaganda yaparak eğer kabul edilirse pazar gününün tatil olmasının, Türkiye'yi İslam'dan uzaklaştırıp hızla Hristiyanlaştıracağını halk arasında yaymaya çalışmaktaydı.

Türkiye'de değişik çevrelerde hafta sonu meselesinin tartışılmaya devam edeceğini belirten Romen diplomat, İstanbul Milletvekili ve İstanbul Ticaret Odası Eski Başkanı Hüseyin Bey'in Akşam gazetesine verdiği demeçte pazar gününün niçin tatil olması gerektiğini gerekçeleriyle açıkladığını aktarmıştır. Hüseyin Bey, kendilerinin tatil olduğu cuma günü Avrupalıların çalıştığını ve onların tatil olduğu zaman da Türkiye'nin çalışma hayatına devam ettiğine vurgu yaparak, Türkiye ile çalışan yabancı firmalar ile yurt dışına ihracat yapan yerli firmaların çok zor durumda kaldıklarını işaret etmiştir. Bu nedenle en kısa zamanda hafta sonu olarak cumartesi ve pazar günlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Buna karşın bazı muhafazakâr çevrelerin, eğer tatil günü kesin değişecekse pazar ile cuma günlerinin isimlerinin değiştirilmesi yönünde bazı talepleri olmuştur. Fakat Türk Hükûmeti, bu fikrin hiçbir faydasının olmayacağı, tam aksine daha çok karışıklığa neden olacağını belirterek tartışmalara son vermiştir. Raporun sonunda, çok kısa süre içerisinde Türk meclisinin bu konu ile ilgili kanun tasarısını hazırlayıp, yeni hafta sonu günlerini resmen ilan edeceği belirtilmiştir.⁸

Ankara Elçiliği, 7 Aralık 1931'de gönderdiği başka bir raporda, Türkiye'nin Kudüs'te düzenlenecek "İslam Kongresi'ne" davet edilmesine rağmen Halk Fırkasının ve Türk Hükûmeti'nin katılım konusunda bazı çekincelerinin olduğunu dile getirmiştir. Türk Hükûmeti'ne göre; kongreye katılmaları durumunda halifelik konusunun iç ve dış politikada tekrar tartışmaya açılma ihtimali vardı. Rapora göre, Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey'in vermiş olduğu beyanatta; Türkiye'nin hiçbir şekilde İngiltere'nin mandasında olan bir bölgede dinî amaçlı da olsa

8 A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, 32.11.1929 tarih ve 2254 No.lu rapor.

siyasi sonuçlar doğuracak bir oluşumda bulunmayacağını ve Türkiye'nin halifelik sorununu çözdükten sonra bu kongreye katılarak yeni tartışmalar açılmasına izin vermeyeceğini ifade etmiştir. Türkiye'den başka İran, Irak, Afganistan, Mısır ve Arnavutluk'un da Kudüs Müftüsü'nün davetine katılmayacağı ve sadece doğrudan İngiltere'nin yönetiminde bulunan İslam topluluklarının bu kongreye iştirak edecekleri raporda yer almıştır.⁹

Ankara Elçiliği'nin 9 Şubat 1932'de gönderdiği raporda Türkiye'de çok ilginç bir gelişmenin yaşandığını not etmiştir. 1932 Ramazan'ında İstanbul'da bulunan büyük camilerde, özellikle Süleymaniye ve Ayasofya'da, 10 kişilik bir vaiz ekibinin Kuran'ı Türkçe olarak okudukları gözlemlenmiştir. Bu okuma esnasında Türk Radyosu, özel ekipmanlar aracılığıyla Türkçe Kuran'ın ilk defa ülke genelinde dinlenmesini sağlamıştır. Bu çalışmalardan başından beri haberdar olan Mustafa Kemal Paşa ise Çankaya Köşkü'nde hoparlörler aracılığıyla çevresindekilere Türkiye'de yaşanan bu değişikliği dinletmekteydi.

Romen elçiliğine göre, bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından yönetilen bu değişim hareketi, Halifelğin kaldırılmasından sonra iç ve dış kamuoyunda çok radikal karşılanabilecek bir devrimdi. Romen diplomata göre Mustafa Kemal'in bu hareketi, Martin Luther'in İncili Almanca'ya çevirmesi kadar önemli bir girişimdi. Raporda belirtildiğine göre, Türkiye Cumhurbaşkanı'nın böyle bir karar almasında Menemen Olayından 1930 Aralığına kadar yaşanan olaylar etkili olmuştu. Kanlı biten Menemen Olayından sonra Gazi, Türk milletinin, dinî inancına ve devletine bağlı, ama aynı zamanda eğitimsiz olan kesimlerinin radikal gruplarının etkisinden kurtulması için Türkiye'yi laik bir ülke haline getirmeye karar vermişti. Eğer laik sistem Türkiye'ye yerleşir ise dinî inançlarına bağlı bireylerin dünyevi yaşamlarında "Ulusal Bilinç" daha ön plana çıkarılabildi. Romen elçiye göre Türk hükümeti, vatandaşlarının "Ümmet" anlayışı yerine öncelikli olarak millî bilince sahip bireyler olmasını arzulamaktaydı.¹⁰

Romen diplomat raporunun devamında çok önemli bir noktaya daha dikkat çekmiştir: Atatürk'ün Kur'an'ın Türkçe tercümesini yaptırdığı günlerde Türkiye dışında yaşayan ve Türkçe konuşan toplulukların nüfusu hakkında bilgi vermiştir. Buna göre, Rusya'da 30 milyondan fazla, İran'ın 1/3'ü, Irak, Orta Asya ve Çin'de birkaç milyon daha Türk yaşamaktaydı. Yani Türkiye dışında yaklaşık 50 milyon Türkçe konuşan devasa bir topluluk vardı. Eğer Atatürk'ün Türkçe üzerine yaptığı

9 A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, 07.12.1931 tarih ve 2065-3 No.lu rapor.

10 A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, 09.02.1932 tarih ve 231-3 No.lu rapor, 1-2.

reformlar başarıya ulaşır ve bütün Türk dünyası ortak bir dil birliği yaparsa, ileriki dönemlerde Türkler tekrar dünya siyasetinde çok önemli bir güç merkezi olabilirlerdi. Bu nedenlerden dolayı Atatürk'ün dinî kitapta dahi uygulamaya çalıştığı dil reformu çok önem arz etmekteydi. Ayrıca Mustafa Kemal'in, yıllar öncesinden bu değişime karar vermesine rağmen kamuoyunun tepkisi de göz önünde bulundurarak çalışmalar çok gizli yürütülmüş ve aniden sürpriz olarak Türk kamuoyunun önüne çıkarılmıştır.¹¹

İstanbul Konsolosluğu, 29 Eylül 1932 tarihinde Türk Dil Kongresinin üçüncü günü, Mustafa Kemal'in sadece dil değil, aynı zamanda tarih anlayışıyla ilgili tespitlerini de rapor etmiştir. Demokratik ve laik bir devlet oluşturmanın temelinde millî bir dil ve tarih birliğinin önemini bilen Mustafa Kemal Paşa, dış etkilerden ayıklanmış bir Türkçe'nin ve tarih bilincinin ortaya çıkması için çalışmıştır. Romen diplomata göre, M.Ö. Anadolu'da yaşayan Hititler ile Türklerin tarihi bağımlı ortaya atan Mustafa Kemal, bu yaklaşımı ile tarih boyunca Anadolu'da bulunan medeniyetleri de kapsayıcı demokratik ve yapıcı bir yol çizerken, aynı zamanda Orta Asya'ya kadar uzanan Turancı bir anlayıştan örnekler de sunmaktaydı. Romen diplomata göre Atatürk, Türkiye'de Panislamizm'in izlerini silerek yerine Anadolu milliyetçiliği ile Turancılık karışımı bir anlayışı getirmek istemekteydi. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için "Dil" de önemli bir faktördü. Türkçe, tüm dünyadaki Türk toplulukları tarafından ortak bir dil olarak kullanılmalı ve Türkçedeki Arapça ve Farsçanın etkisi kırılmalıydı.

Raporun devamında, Latin alfabesinin kabul edilmesinin yukarıdaki hedeflerin gerçekleşmesinde ve aynı zamanda Türk toplumunun demokrasiyi özümsemesinde ne kadar etkili olacağı da ifade edilmiştir. Romen diplomata göre, Atatürk'ün Arap harfleri yerine yeni Türk harflerini kabul etmesi ve devamında Kur'an'ı Türkçeye tercüme ettirmesi, Anadolu Türklerinin dünyanın diğer bölgelerindeki Türkler ile sosyokültürel hayatta birleşmesini sağlayabilirdi.

Bu şartlar altında 26 Eylül 1932 günü Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Türk Dil Kongresi'nin başladığını aktaran raporun sonunda, Mustafa Kemal'e dünyanın her bir yanından tebrik telgrafları geldiği, özellikle Avusturya Doğu Dilleri Akademisi'nin bu kongreden övgüyle söz ettiği belirtilmiştir. Romen diplomat, yapılan kongrenin Türk dil ve kültürüne büyük katkı yapacağına ancak aşırı milliyetçi duygulardan kaçınılmasının Türkiye ve dünya barışı için de çok önemli olduğuna vurgu yapmıştır.¹²

11 A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, 09.02.1932 tarih ve 231-3 No.lu rapor, 3-4.

12 A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, 29.09.1932 tarih ve 1494-3 No.lu rapor.

19 Ekim 1932 tarihli raporda ise Türkiye'nin Birinci Dil Kongresi'nin sonuçları ile ilgili kısa bir bilgi verilmiştir. 26 Eylül'de başlayan ve 6 Ekim 1932 tarihine kadar devam eden kongrede önemli kararların alındığı rapora aktarılmıştır. Kongrenin kapanış günü yapılan açıklamada, yeni harflerin kabul edilmesinden sonra yapılan çalışmalarla birlikte Türkçeye bir şekilde yerleşmiş yabancı orijinli kelimelerin ayıklanıp yerlerine öz Türkçe kelimelerin kullanılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca kongrenin dağılmasından sonra, yeni bir Türkçe sözlük yapmak için oluşturulmuş komisyonun çalışmalara devam ederek büyük bir Türkçe sözlük hazırlayacağı beyan edilmiştir.¹³

31 Mayıs 1934 tarihinde Romanya'nın İstanbul Konsolosluğu, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 29 Ekim 1923 tarihinden 1933 yılına kadar olan süreçte Türkiye'nin eğitim alanında gerçekleştirdiği reformları kapsamlı, bir rapor halinde Bükreş'e göndermiştir. Romen konsolos Osmanlı İmparatorluğu'ndaki 18. ve 19. yüzyıllardaki eğitim sisteminin Güneydoğu Avrupa'daki ülkeler içerisinde en zayıf olanlarından birisi olduğunu belirterek Cumhuriyet öncesi Türk eğitimi hakkında kısa bir bilgi vermiştir. II. Abdülhamid döneminde birtakım yenileşme hareketinin yaşanmasına rağmen, Osmanlı'nın çöküş döneminde eğitim kurumlarının çok da iyi durumda olmadığı rapora aktarılmıştır. Bununla birlikte 1923 yılında kurulan yeni Türk devletinin eğitime çok önem verdiği ve kısa sürede önemli reformlar gerçekleştirdiği anlatılmıştır. Öncelikli olarak 3 Mart 1924 eğitim-öğretim birliğini sağlayan yasayı çıkaran Türk Hükûmeti tarafından Şeriat ve Evkaf Nezareti kaldırılarak bu kuruma bağlı olan ve genellikle dinî eğitim veren okullar ile Harbiye Nezareti'ne bağlı olan ilkokul ve askerî okullar da Millî Eğitim Bakanlığı altında tek bir sisteme bağlanmıştır. Bundan başka yetim çocukların barındığı ve eğitim aldıkları yetimhaneler de Sağlık Bakanlığı'ndan, Millî Eğitim Bakanlığı'nın uhdesine geçmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak 22 Mart 1926 tarihli bir kanun ile bir akademi kurularak burada Türk dili ve akademik çalışmalarla ilgili sıkıntılardan giderilmesi ve ilerleme sağlanması için çalışmalar yapılması hedeflenmiştir. 6 Eylül 1925'te Ankara'da Müzik öğretmeni yetiştirmek için bir okul açılırken, 6 Nisan 1926'de Sanat Akademisi kurulmuştur. 1928 yılı Türk eğitim tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. 12 Temmuz 1928'de Zonguldak'ta Maden Mühendisliği Okulu ve aynı yılın mayıs ayında Ankara'da Askerî Harita Mühendisliği okulları açılmıştır. 3 Kasım 1928'de yeni Türk alfabesi kabul edilerek Türk eğitim ve kültürel hayatında

13 A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, 19.10.1932 tarih ve 3244 No.lu rapor.

çok köklü bir reform yaşanmıştır. Türk hükûmeti, yeni harflerin öğrenilmesi için bir halk seferberliği başlatmıştır. Okuma yazma bilmeyen yetişkinler için 11 Kasım 1928-Eylül 1929 tarihleri arasında “Halk Kursları” açılmıştır.¹⁴

Yaklaşık bir yıl boyunca devam eden bu kursların başöğretmenliğini Atatürk'ün yaptığı vurgulayan Romen diplomata göre, okul çağı dışında kalan tüm Türk vatandaşlarının bu kurslara devam etmesi zorunlu tutulmuştur. Öğretmen olmayan köylere kısa süreli “gezici öğretmen” sıfatıyla eğitimciler gönderilerek küçük köylerde dahi yeni alfabenin öğrenilmesi sağlanmıştır. Böylece kısa süre içerisinde Türkiye’de okuma yazma oranı belirgin bir şekilde yükselmiştir. Harf İnkılabının devamında Türk dil bilimcileri çalışmalarına devam ederek Türkçe’nin zenginliğini ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda, 26 Eylül 1932 tarihinde Türk Dil Kongresi toplanmıştır. Kongreye bizzat katılarak çalışmalara destek veren Gazi Mustafa Kemal, Arapça ve Farsça kelimelerin yerine Türkçe terminolojinin oluşturulmasına katkıda bulunmuştur.

Bundan başka 25 Mart 1931 tarihinden itibaren Türkiye’de ilköğretim zorunlu ve ücretsiz hale getirilmiştir. İstanbul Üniversitesi yeniden organize edilerek Batı standartlarında yeni eğitimine başlamıştır. Türk Hükûmeti, eski adı Darülfünun olan bu üniversiteyi son birkaç yıl gözlem altına almış ve Türkiye’deki siyasi ve sosyal modernizasyona yeterli katkısı bulunmadığını, uluslararası bilim dünyası standartlarında hayli geride kaldığını tespit etmişti. Bu nedenlerden dolayı hem üniversitenin adı hem de içeriğinde köklü değişikliklere gitme kararı alınmıştır. Üniversitenin modernize edilmesi için 1 Ağustos 1933’te İsviçreli Prof. Dr. Malch, birkaç aylığına Türkiye’ye davet edilmiştir. Yapılan çalışmalar sonunda birkaç tecrübeli hoca pozisyonlarını korumaya devam etmiş ve yurtdışından birçok yabancı profesör getirtilerek üniversite reformu başlatılmıştır. Üniversite reformundan sonra ortaöğretime de el atan Türk Hükûmeti, buradaki eksikliği gidermek için derslerin içeriklerini, isimlerini ve programları gözden geçirmiş, ülkenin ileri gelen profesörleri ortaöğretimi modern standartlara ulaştırmaya çalışmıştır. Ortaöğretimdeki çalışmalar için Millî Eğitim Bakanı Hikmet Bey, büyük çaba sarf ederek yeni programın 1934-1935 eğitim yılına yetişmesini sağlamıştır.¹⁵ Raporun sonunda ise Romen diplomat, Türk hükûmetinin eski rejime göre hem okur-yazar oranının artması hem de kalitenin yükselmesine değinerek Türkiye’deki yeni rejimin okul içinde ve dışında vatandaşlarının eğitime ve kültürel gelişime ne derecede önem verdiğini açıklamıştır.

14 A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, 31.05.1934 tarih ve 1480 No.lu rapor, 1-4.

15 A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, 31.05.1934 tarih ve 1480 No.lu rapor, 5-7.

Sonuç olarak Cumhuriyetin ilk on yılında Türkiye'deki modernleşme hareketini değerlendiren Romen diplomatların çok çarpıcı tespitler yaptıklarını söyleyebiliriz. Öncelikle 1912-1922 yılları arasında yıkıcı bir savaş döneminden geçen Türkiye'nin kısa süre içerisinde toparlanarak büyük çapta reform hareketlerine giriştiği Romen diplomatların dikkatini çekmiştir. Atatürk'ün Türk dili üzerindeki çalışmalarının, Türkiye dışındaki Türklerle uzun vadede kültürel birlik kurulması yönünde atılan önemli bir adım olduğu da vurgulanmıştır. Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye çevrilmesinin Türk halkına sadece dinî açıdan değil, millî uyanış bakımından da büyük katkıları olacağını düşünen Romen diplomatlar, Atatürk'ün uzunca zaman önce planladığı modern ve millî Türkiye için büyük atılımlar yaptığını ifade etmişlerdir. Türkiye'deki Romen temsilcilerin üzerinde durduğu en önemli konu, Türk millî eğitim sisteminde olumlu manada yaşanan radikal değişim olmuştur. II. Abdülhamid döneminde başlatılan, İttihat Terakki döneminde devam ettirilen eğitim seferberliğinin, Atatürk Türkiye'si ile birlikte büyük atılımını taçlandığı, raporlarda özellikle belirtilmiştir. Harf İnkılabının da bu modernleşme hareketinde başat role sahip reformlardan birisi olduğuna dikkat çekilmiştir. Son olarak da Atatürk ile birlikte Türkiye'nin, 1923-1933 yılları arasında, küllerinden yeniden doğarak modern devletler arasında saygın bir yer edindiği konusunun hemen hemen tüm raporlarda yer aldığını söyleyebiliriz.

Kaynaklar

A.M.A.E., (Romanya Dışişleri Bakanlığı Arşivi) *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, Romanya'nın İstanbul Konsolosluğunun İstanbul'un kültürel durumu hakkındaki 11.01.1925 tarih ve 50 No.lu raporu.

A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, Tekke ve Zaviyelerin kaldırılmasına dair 08.09.1925 tarih ve 1566 No.lu rapor.

A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, 02.03.1926 tarih ve 505 No.lu rapor.

A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, 08.03.1926 tarih ve 523 No.lu rapor.

A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, Türkiye'de devlet okulları başlıklı 12.04.1928 tarih ve 1059 No.lu rapor.

A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, 23.06.1928 tarih ve 1646 No.lu rapor.

A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, Yeni Türk alfabesinin kabulü hakkında 14.08.1928 tarih ve 1059 No.lu rapor.

A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, 32.11.1929 tarih ve 2254 No.lu rapor.

A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, 07.12.1931 tarih ve 2065-3 No.lu rapor.

A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, 09.02.1932 tarih ve 231-3 No.lu rapor, 1-2.

A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, 09.02.1932 tarih ve 231-3 No.lu rapor, 3-4.

A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, 29.09.1932 tarih ve 1494-3 No.lu rapor.

A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, 19.10.1932 tarih ve 3244 No.lu rapor.

A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, 31.05.1934 tarih ve 1480 No.lu rapor, 1-4.

A.M.A.E., *Fond Turcia*, Vol 45-Chestiuni Culturele, 31.05.1934 tarih ve 1480 No.lu rapor, 5-7.

